

Türkiye-Kuveyt İlişkileri: İşbirliği mi, Çatışma mı?¹

Veysel Ayhan²

Özet: Kuveyt'in Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki idari statüsü ve sınırları Irak-Kuveyt ilişkilerinde sürekli sorun olarak gündeme gelmiştir. Irak'ın kurulduğu günden itibaren üzerinde hak iddia ettiği ve 1990 Ağustosunda da işgal ettiği Kuveyt'in bir Irak toprağı olduğu sorunsalı Soğuk Savaş sonrası dönemde ilk önce Kuveyt ve ardından da Irak işgaline giden sürecin nedenini oluşturmaktadır. 1990 öncesi dönemde Türkiye, Irak ve Kuveyt arasındaki tarihsel hak iddialarına doğrudan müdahil olmak istememiştir. Ancak Irak'ın Kuveyt'i işgal girişimi Kuveyt politikasında bir kırılma yaratmış ve Türkiye, Kuveyt'in bağımsızlığının korunmasında doğrudan taraf olmuştur. Cumhurbaşkanı Özal'ın işgal karşıtı politikaları, Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin olumsuz tarihsel önyargıların etkisinden kurtulmasına yol açmıştır. Ancak, Irak işgali sonrası ortaya çıkan yeni koşullar Türkiye ile Kuveyt arasında çatışan çıkarlar ve yeni işbirliği olanakları ortaya çıkarmıştır. İşgale destek veren Kuveyt'in temel dış politika önceliğı Irak'ın tehdit unsuru olmaktan çıkartılmasıdır. Dolayısıyla Kuveyt, Irak'ın etnik ve mezhep temelinde federe devletlere bölünmesinden, Iraklı Kürtlerin siyasal ve askeri olarak Bağdat'ı kontrol etmesine kadar birçok alternatifi gündemde tutmaktadır. Türkiye ise Irak'ın bağımsızlığının, siyasi birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması taraftarıdır. Kuveyt'in kısa ve uzun dönemli Irak politikalarının Türkiye-Kuveyt ilişkilerine etkisini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma aynı zamanda tarihsel geri planı göz ardı etmeden Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin geleceğine dönük bir projeksiyon sunmayı da hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuveyt, Körfez Ülkeleri, Özal, El Sabah

¹ Bu makale, 19-24 Mart 2009 tarihleri arasında TÜBİTAK'ın desteğıyle Kuveyt'te gerçekleştirilen mülakat ve gözlemlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kuveyt

Tarihte balıkçıların barınağı olarak bilinen Kuveyt'in kimler tarafından ve hangi tarihlerde kurulduğu bilinmemektedir. Kuveyt'in Şii kimliğine vurgu yapan bazı araştırmacılar bölgeye ilk yerleşen yerleşimcilerin Şii kökenli Arap kabileleri olduğunu ileri sürmektedir.³ Kaynak olarak Osmanlı arşivlerine atıfta bulunan Türkiye ise Kuveyt'in Ahsa (Al Hasa) kabilelerinin yerleşim yeridir. Türkiye'nin Kuveyt Büyükelçiliği resmi web sayfası Kuveyt'le ilgili olarak: "1700-1710 tarihleri arasında El Sabah ailesinin de içinde bulunduğu Utub kabilesi İran'dan gördüğü baskı üzerine Bahreyn'den Osmanlı eyaleti olan Basra'ya iltica eder. Daha sonra Osmanlı devletinin izniyle bir bölümü o sıralarda daha ziyade balıkçılar barınağı ve Ahsa kabilelerinin yazlıkları olan Kuveyt'e yerleşir. Kuveyt'e yerleşen kabileler Al Sabah ailesi tarafından geleneksel bir şekilde idare edilmeye başlanır."⁴

Öte yandan söz konusu iddiaları eleştiren Kuveytli yazarlar ise Türkiye'nin Kuveyt tarihini saptırdığını ileri sürmektedirler.⁵ Kuveyt Emiri'nin resmi internet sayfasında da Sabah ailesinin köklü bir Arap kabilesi olan Aneze kabilesine bağlı olduğu ve Utub kabilesiyle bir kan bağıının bulunmadığı belirtilmektedir.⁶ Sabah ailesinin günümüz Suudi Arabistan topraklarından çıktıktan sonra Basra'ya yerleştiği ve Basra'da bir kısım üyesi Şii olan Utub kabilesiyle ilişki kurduğu belirtilmektedir. Osmanlı kaynaklarına istinaden Sabah ailesinin 1700'lerin başında Kuveyt'e yerleştiği öne sürülmektedir. Ancak, Kuveyt Kraliyet ailesi ve Kuveytli araştırmacılar ise yerleşim tarihinin 1613 olduğunu belirtmektedirler.⁷

Bu bağlamda Osmanlı-Kuveyt ilişkileri, Irak'ın 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn seferi sonrası dönemde başlamıştır. 1534 yılının Aralık ayında Bağdat ve Güney Irak toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girdikten sonra, Basra Körfezinde yaşayan bazı

³ Mülakatlar, 19-24 Mart 2009, Kuveyt.

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Kuveyt Büyükelçiliği Resmi İnteret Sayfası, "Bilgi Notu: Kuveyt Tarihi", <http://kuveyt.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=103>

⁵ Bkz., Center for Research and Studies on Kuwait, *Kuwait: Statehood and Boundaries Objective facts and Iraqi Claims*, 3rd ed., Kuwait, 1999, s.44

⁶ Official Wepsite of Al-Diwan Al Amiri-State of Kuwait, "The Origin of Kuwait", <http://www.da.gov.kw/eng/picsandevents/riseofkuwait.php>

⁷ Ibid.; Center for Research..., op. cit., ss. 44

Arap kabileleri kendi isteğiyle Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirmişti.⁸ Safevi'lerin 1623 tarihinde Bağdat ve Basra'yı ele geçirmesinin ardından bölgenin bir kez daha Osmanlı egemenliğine girmesi ise 1638 yılında olmuştur. Safevi'lere karşı verilen mücadelede Sabah ailesi Osmanlı safında yer almıştır.⁹ Ancak, 1749-1831 tarihleri arasında Memlûk valilerinin yönetimi¹⁰ sırasında Sabah ailesinin Irak yönetimi ile ilişkileri sorunlu olmuştur. Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın (1762-1815) askeri tehditlerine rağmen dönemin Şeyhi Abdullah Sabah Kuveyt'in özerkliğinden feragat etmemiştir.¹¹

Osmanlı-Kuveyt ilişkileri Şeyh Abdullah Sabah sonrası başa geçen Şeyh Cabir'in (1815-1859) yönetimi sırasında gelişme göstermiştir. Irak'taki Memlûk Valileri döneminin kapanmış olması, ilişkilerin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynadı. 1829 yılında Kuveyt gemilerine Osmanlı bayraklarının çekilmesi oldukça önemli olmuştur. Kuveyt yönetimine Şeyh Cabir döneminde Basra'nın denizden gelecek saldırılara karşı korunması karşılığında vergi muafiyeti ve yıllık bir ücret ödenmekteydi.¹² Bununla birlikte Kuveyt'te herhangi bir Osmanlı askeri garnizonunun kurulamayışı Irak'taki yerel yönetimlerde rahatsızlık yaratmaktaydı. 1860'lar dönemin Bağdat Valisi Namık Paşa'nın Kuveyt'i denetim altına almaya yönelik bazı başarısız girişimlerine sahne oldu. Ancak, Mithat Paşa'nın Valiliği döneminde taraflar arasındaki sorunların önemli bir kısmı çözümlenmiştir. 1869-1872 tarihleri arasında Bağdat Valisi olan Mithat Paşa'nın 1871 yılının sonlarında Kuveyt'i ziyaret etmesi ve ziyaret sırasında da hem Kuveyt'in Basra'nın bir kazası olduğunun hem Şeyh Abdullah'a Kaymakamlık unvanının verilmesi oldukça önemlidir. Mithat Paşa ayrıca Kuveyt gemilerinde Osmanlı bayrağı dışında hiçbir ülke bayrağının taşınmaması konusunda da Şeyh Abdullah Sabah'la anlaşmıştır. Mithat Paşa'nın Valiliği döneminde, Şeyh Abdullah ve kardeşi Şeyh Mübarek, Al Hasa'nın alınması için düzenlenen sefere

⁸ *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, "Kanuni Sultân Süleyman",

<http://www.osmanli.org.tr/osmanlisultanlari-5-219.html>

⁹ Ahmed Akgündüz, "Kuveyt Meselesinin Tarihi", *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*,

<http://www.osmanli.org.tr/yazi-2-96.html>

¹⁰ Nazih N. Ayubi, *Over-stating the Arab State: Politics and Society in the Middle East*,

London: I.B. Tauris Pub., 1994, s.111

¹¹ *Center for Research...*, op.cit., s. 52

¹² *Ibid.*, s. 58

kendi güçlerinin başında katılmışlardır.¹³ Bununla birlikte Kuveyt'in her zaman özerk bir yapıya sahip olduğunu ve tüm baskılara rağmen Kuveyt'te bir askeri garnizonunun kurulamadığını belirtmek gerekir.

2. Kuveyt Sorununun Ortaya Çıkışı: Osmanlı-İngiliz Mücadelesi

İngiltere'nin 1850'lerden sonra Umman, Katar ve Bahreyn'in ardından Kuveyt'i de etkisi altına alma girişimlerine karşın Kuveyt, Şeyh Abdullah ve ardından iktidara gelen Şeyh Muhammed Sabah döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kalmıştır. Ancak, 1896 tarihinde Şeyh Muhammed ve küçük kardeşi Şeyh Cerrah'ın aile içi iktidar mücadelesi sonucu öldürülmesi Kuveyt-Osmanlı ilişkilerini derinden sarsacak gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır. Kuveyt kaymakamının öldürülmesinden Emir'in kardeşi Şeyh Mübarek'i sorumlu tutan Basra Valisi Hamdi Paşa'nın Kuveyt'e asker çıkartma girişimleri, Bağdat'taki VI. Ordu komutanının muhalefeti sonucu başarısızlığa uğramıştır. Bu olay üzerine, Şeyh Mübarek'in İngiltere'ye yakınlaşmasını engellemek isteyen Bâb-ı Âli derhal harekete geçmiş ve Hamdi Paşa'nın yerine Kuveyt'le iyi ilişkilere sahip Arif Paşa'yı Basra Valisi olarak atamıştır. Ancak Arif Paşa da İngiltere ile işbirliği içinde olan Mübarek'in kardeşlerini öldürdükten sonra İngiltere'yle yakınlaşma politikası izlemesinden rahatsız olmuş ve Mübarek'i devirmek için farklı politikalar izlemiştir. Başarısız darbe girişiminden kurtulan Şeyh Mübarek İngiltere'nin Bahreyn'deki danışmanına bir mektup yazarak koruma talebinde bulunmuştur.¹⁴ 1897 yılında Arif Paşa'nın isteğiyle Basra'da bekletilen VI Ordu'nun faaliyetlerinden kuşkulanan Şeyh Mübarek'in İngiliz yetkililerle doğrudan görüşmeleri başlatması, Bâb-ı Âli'de rahatsızlık yaratmıştır. Basra Körfezinde çatışma yerine uzlaşma politikasını hayata geçiren Sultan Abdülhamit, Arif Paşa'yı görevden aldıktan sonra Şeyh Mübarek'in yeni Kuveyt Kaymakamı olarak tanıma yoluna gitmiştir.¹⁵ Ancak bu karar Mübarek'in İngiltere ile olan ilişkisini kesmesine yol açmadığı gibi Şeyh'in Kaymakamlık unvanını kabul ettiği de belirsizdir.

¹³ Ibid., ss. 52, 60-61

¹⁴ B. J. Slot, *Mubarak Al-Sabah: Founder of Modern Kuwait 1896–1915* London: Arabian Publishing, 2005, ss. 66, 85-93

¹⁵ Ibid., ss. 96-97

1898 tarihinde Bağdat Demiryolu projesinin gündeme gelmesinin ardından Kuveyt, İngiltere açısından daha da önemli hale geldi. Nitekim bu dönemde Hasa, Necd ve Riyad'ı denetim altına alan Şemmar kabilesinin lideri Abdülaziz Reşid'in Kuveyt'i ele geçirme girişimleri Şeyh Mübarek'i tedirgin etmekteydi. Sabah ailesi, Abdülaziz Reşid'in rakibi Şeyh Abdurrahman bin Suud'a Kuveyt'e sığınma hakkı tanıyarak Reşid ailesinin tepkisini üzerine çekmişti. Diğer yandan Reşid ailesinin Osmanlı İmparatorluğu'yla iyi ilişkilere sahip olması da Mübarek'i endişelendirmekteydi. Ortak çıkar tanımlaması İngiltere-Kuweyt ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişmesine yol açmıştır. İngiltere 1898 tarihinde Kuveyt'in özerkliğinin korunmasını yaşamsal çıkarları arasında olduğunu açıkladı. Oysa 1890'da İngiltere, Kuveyt'in de içinde yer aldığı Basra Körfezi kıyı şeridinin Osmanlı'nın toprağı olduğunu ve sözkonusu bölgedeki statükoyu değiştirmek istemediğini açıklamıştı. 4 Ocak 1899 tarihinde ise İngiltere Dışişleri Bakanlığı Kuveyt'in yabancı güçlerin eline geçmesinin engellenmesi için Hindistan Valiliğine derhal gerekli düzenlemeleri yapmasını isteyen bir yazı göndermiştir.¹⁶

Dolayısıyla 1899 yılı hem Kuveyt hem İngiltere hem de Osmanlı İmparatorluğu için oldukça kritik bir yıl oldu. Ocak 1899'da Şeyh Mübarek ve İngiltere arasındaki ittifak görüşmeleri bir Protektora (Koruma) Anlaşmayla sonuçlandı. İmzalanan gizli Protektora (Koruma) Anlaşması sonrası Kuveyt İngiltere'nin himayesi altına girmiştir. Görüşmeler sırasında Şeyh Mübarek İngiliz koruması karşılığında Basra'nın da Kuveyt toprağı olarak kabul edilmesini talep etmesine karşın İngilizler bunu kabul etmemiştir.¹⁷ İngiltere'nin Kuveyt'i koruyacağını garanti ettiği anlaşmada Şeyh Mübarek de aşağıdaki maddeleri kabul etmişti¹⁸

1. *Kuweyt Emiri Şeyh Mübarek, mirasçıları ve ardılları İngiltere'nin iznini almadan, hiçbir devletin temsilcisini veya Ajanını kabul etmeyecek, topraklarından yararlanmalarına izin vermeyecektir.*
2. *Kuweyt Emiri Şeyh Mübarek, mirasçıları ve ardılları İngiltere'nin izni olmadan topraklarını hiçbir devlete bırakmayacak, kiralamayacak, sat-*

¹⁶ Ibid., ss. 105-109

¹⁷ Ibid., ss. 113-114

¹⁸ E. Lauterpacht, C. J. Greenwood, Marc Weller, Daniel Bethlehem, *The Kuwait Crisis: Basic Documents*, UK: Cambridge International Documents Series, 1991, ss.9-10

mayacak, ipotek etmeyecek veya toprağının herhangi bir amaç için kullanılmasına rıza göstermeyecektir.

Gizli Anlaşmanın imzalanmasının ardından İngiliz savaş gemilerinin Kuveyt limanına demirlemesi ve İngiliz danışmanların Şeyh Mübarek'le görüşmelerini artırması Bâb-ı Âli'de rahatsızlık yarattı. 1901 Ağustosunda Kuveyt'e gönderilen Zuhaf adlı savaş gemisi Kuveyt limanda demirli bulunan İngiliz Savaş gemisinin engellemeleriyle karşılaştı. İngilizler, Kaptanının dışında karaya asker çıkartılmasını durumunda güç kullanarak bunun engelleneceğini açıklamışlardı. Şeyh Mübarek'le tek başına görüşmek zorunda kalan Kaptan, İngilizlerin tutumunu kınamış ve Mübarek'i sert bir sözlerle İngilizlerle olan ilişkisini bitirmesi konusunda uyarmasının ardından Şeyh Mübarek de Londra ile gizli bir koruma anlaşması imzaladığını açıklamıştır.¹⁹ Gizli Anlaşmanın duyulmasının ardından harekete geçen Bâb-ı Âli, Anlaşmanın geçersiz olduğunu ve Osmanlı memuru olan birinin İngiltere ile anlaşma imzalamaya yetkisinin olmadığını açıklar. Savaş olasılığının belirmesi üzerine ise Kuveyt'in özerkliğini tanıdıklarını ve statükonun korunacağını İngiliz yetkililere iletmek zorunda kalır. Statükonun korunacağını resmen açıklanması üzerine İngiltere de Kuveyt'teki pozisyonunu belirten bir telgrafi İstanbul'a gönderir. Silahlı bir çatışmadan çekinin İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu Ekim 1901'de Kuveyt'teki statükonun korunmasına karar verdiler. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu Kuveyt'e askeri müdahaleden kaçınacak ve Kuveyt'teki İngiliz etkisini kabul edecek, İngiltere de Kuveyt'in Osmanlı toprağı olduğunu kabul edip herhangi bir askeri işgale girişmeyecektir.²⁰

1901 Anlaşmasının ardından özerkliğinin korunacağı güvencesi alan Şeyh Mübarek'in Osmanlı karşıtı politikalarını yumuşattığını görmekteyiz. 1904 yılında Safvan Anlaşması yapılarak Osmanlı siyasal otoritesinin resmi düzeyde Şeyh Mübarek üzerinde tanınması sağlanmıştır. 1906 yılında Basra Valisi, Şeyh Mübarek'in Fao adası üzerindeki haklarına saygı duyacağını belirten bir yazıyı Kuveyt'e gönderir.²¹ Balkan Savaşlarının yaşandığı bir dönemde Şeyh Mübarek, Basra Valisine milyonlarca Arabın Halifenin Ci-

¹⁹ B. J. Slot, op. cit., s. 186

²⁰ Lauterpacht, C. J. Greenwood., op. cit., ss.10-11

²¹ 1902 yılında asker çıkartılan Bubiyan adasının Kuveyt'e verilmesi talebinin kabul edilemeyeceğini açıklar. B. J. Slot, op. cit., s. 225, 287-295

hat çağrısını beklediğini söylemiştir. İçişleri Bakanı, Mübarek'in ifadeleri üzerine kendisine bir teşekkür Notası göndermiştir. 8 Ocak 1913'te Bağdat'ta yayınlanan Destur adlı gazeteye verdiği mülakatta Şeyh Mübarek Osmanlı İmparatorluğu'nun safında İslam düşmanlarıyla savaşmaya hazır olduğunu açıklamıştır.²²

Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere de Basra Körfezi'ndeki etki alanlarını belirlemek amacıyla yürüttükleri görüşmeleri 1913 yılında bir anlaşmayla sonuçlandırmışlardır. Söz konusu görüşmeler sırasında Kuveyt'in özerkliği bir kez daha gündeme gelmiş ve Bâb-ı Âli özerkliğe itiraz etmemiştir. Bu bağlamda Kuveyt üzerindeki mücadele Osmanlı İmparatorluğu, İran, İngiltere ve Rusya'nın katılmasıyla 1913'te imzalanan ve bölgedeki ihtilafı sınır sorunlarının giderilmesini öngören kapsamlı bir antlaşmayla kısmi anlamda sona ermiş olmaktadır. İstanbul Anlaşması olarak bilinen düzenlemenin Kuveyt ile ilgili kısımlarında:²³

1. *Kuweyt'in Osmanlı Devleti'ne bağlı bir toprak parçası olmasına karşın, siyasi ve idari özerkliği bulunan bir kaza olduğu kabul edilmiştir. Kuweyt Şeyhi Osmanlı bayrağı kullanmakla birlikte bayrağın üzerinde Kuweyt yazısı olacaktır. Özerk Kuweyt'in sınırları taraflarca kabul edilmiştir.*
2. *Osmanlı İmparatorluğu, Kuweyt'in idari yapısına ve politikasına müdahale etmekten kaçınacaktır.*
3. *Kuweyt sınırları içinde askeri garnizonlar kurmayacağı gibi, Kuweyt'e askeri birliklerde göndermeyecektir.*
4. *Kuweyt ile İngiltere arasında imzalanan anlaşmaları Osmanlı İmparatorluğu tanıyacaktır. Verba ve Bubiyan Adaları Kuweyt'e bırakılacaktır.*
5. *Bağdat-Basra demiryolunun Kuweyt'e uzatılacak hattının yapımı ve terminal inşası İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu'nun işbirliğiyle yapılacaktır.*
6. *Şeyh Mübarek'in Basra'daki mülkleri üzerindeki hakları tanınacak ancak bunun işletilmesinde Osmanlı yasaları geçerli olacaktır.*
7. *Herhangi bir boşluk durumunda, Osmanlı İmparatorluğu Şeyhin halefini bir fermanla Kuweyt Kaymakamı olarak atayacaktır.*

²² B. J. Slot, op. cit., ss. 366-367

²³ Lauterpacht, C. J. Greenwood..., op. cit., ss. 33-34

1913 Anlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu Kuveyt'in iç ve dış özerkliğini tanımak zorunda kalırken, İngiltere de Kuveyt'in Osmanlı toprağı olduğunu kabul etmiştir. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere'nin karşı cephelerde yer alması sonucu Anlaşma onaylanmaz. Bununla birlikte Kuveyt'in yanı sıra Basra ve Musul Vilayetinin de İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuveyt'le olan fiili denetimi son bulmuştur.

3. 1923-1990 Arası Dönemde Türkiye-Kuveyt İlişkileri

I. Dünya Savaşı sonrasında İtilâf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nda Osmanlı'nın savaşta veya daha önce kaybettiği Arap ülkeleri üzerinde hiçbir hak iddia etmeyeceği yazılmaktaydı. Ancak, Sevr Antlaşması geçersiz olmuş ve İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş hali 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile sona ermiştir. Bu arada Sevr sonrası dönemde Kuveyt sınırlarının belirlenmesi konusunda İngiltere, Suudi Arabistan ve Irak arasındaki görüşmeler başlamıştır. Suudi Arabistan-Kuveyt sınırı 1922 yılında Uqair Protokolüyle belirlenirken, söz konusu sınır düzenlemeleri kapsamında Kuveyt Şeyhi Ahmed, üzerinde hak iddia ettikleri 2/3 toprak parçasını Suudlara bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan ile Kuveyt arasında da bir tarafsız bölge oluşturulmuştu. Protokolde Kuveyt, Suudi Arabistan ve Irak arasındaki sınır sorunlarının çözüme bağlanması karşılığında üzerinde hak iddia ettiği toprakların önemli bir kısmını Suudlara bırakılmasına razı olmuştu. Şeyh Ahmed kendisine danışılmadan yeni sınırların çizilmesinden rahatsız olmuş ve bunu Kuveyt adına görüşmeleri yürüten İngiliz temsilci Sir Percy'e iletmiştir.²⁴ Uqair Protokolü Kuveyt'in aleyhine olmasına karşın sınırın belirlenmiş olması önemlidir. Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nda Musul hariç, İngiltere ve Fransa'nın denetimi altında giren Arap ülkeleri üzerindeki iddialarından vazgeçmesi Uqair Protokolüne hukuki bir meşruiyet kazandırmıştır.

Irak'ın 1932 tarihinden itibaren hukuki olarak bağımsız bir devlet olmasından sonra Irak ile Kuveyt arasında bir sınır anlaşmasının imzalanması

²⁴ Ibid., s. 47

gündeme gelmiş ancak, dönemin Irak hükümeti buna yanaşmamıştır. Irak Devlet Başkanı Kral Gazi, Kuveyt üzerindeki hak talebinden vazgeçmediği gibi Kuveyt'i işgal etme planlarını gündeme taşıması bölgede tansiyonun yükselmesine yol açmıştır. Irak, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Basra Vilayetine bağlı bir kaza olduğunu ileri sürer ve Kuveyt'in tekrar Irak'a bağlanmasını istemiştir. Kuveyt ise Osmanlıya bağlılığının dini boyutta olduğunu, hukuki veya askeri bir bağlılığının olmadığını ileri belirtmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde hem Manda yönetimi sırasında hem de bağımsızlığın kazanıldığı 1958 Darbesinden sonraki dönemde Irak rejiminin Kuveyt üzerindeki tarihi hak iddiaları bazen gündeme taşınmıştır. Kuveyt'i Irak'ın bir parçası yapma girişimlerinde bulunan liderlerin başında II. Dünya Savaşı öncesi dönemde I. Faysal ve Kral Gazi gelirken, fiili bağımsızlığın kazanıldığı dönemde de General Kasım, Kuveyt'i işgal planlarını hayata geçirmeye çalışmıştır. General Kasım 1962 yılında işgal için askeri hazırlıklarını artırdığı sırada İngiliz ve Arap güçlerinin Kuveyt'in yanında yer alması, olası işgal girişimini engellemiştir.²⁵ Diğer yandan tarihi hak iddialar karşısında Türkiye'nin tutumu çok açık değildir. Oysa sorunun bir diğer muhatabı da Kuveyt ve Irak'la ilgili Osmanlı arşivlerini elinde tutan Türkiye'ydі. Kuveyt'in bağımsızlığını kazandığı dönemde Irak'ın işgal girişimleri karşısında İngiltere ve diğer Arap ülkeleri Kuveyt'te destek vermesine rağmen Türkiye'nin Kuveyt'e destek vermek isteyen İngiliz hava gücüne hava koridorunu kapatması dikkat çekicidir.²⁶ Türkiye'nin hava koridorunu açmayı reddetmesi Türkiye-Kuveyt ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kuveyt'in BM'ye üye olmasının ardından farklı bir zeminde başlayan Türkiye-Kuveyt ilişkileri Soğuk Savaş döneminde her iki ülkenin de Batı Bloğuyla birlikte hareket etmesine rağmen siyasal ve ekonomik anlamda gözle görülür bir gelişme göstermemiştir. Ancak, 1981'de İran-İrak Savaşının Körfez'de ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıkarması üzerine Kuveyt ile daha yoğun bir siyasi işbirliği sürecine girildiği görülmektedir. Emir Şeyh

²⁵ Irak'taki siyasal gelişmeler için bkz., Veysel Ayhan-Ferhat Pirinççi, *Saddam Hüseyin: Tarih Yeniden Yazılırken*, Ankara:Barış Yay., 2008.

²⁶ Tom Cooper & Stefan Kuhn, with Brig.Gen. Ahmad Sadik, *Arabian Peninsula & Persian Gulf Database: Kuwait "Emergency"*, 1961, Sep 9, 2003, http://www.acig.org/artman/publish/article_203.shtml

Cabir el Ahmet El Sabah'ın 8-10 Eylül 1981 tarihleri arasında Türkiye'ye düzenlediği resmi ziyaretin hemen ardından dönemin Devlet Başkanı General Kenan Evren de 20-22 Mart 1982 tarihleri arasında Kuveyt'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Karşılıklı ziyaretler 1990'ların başına kadar düşük yoğunluklu sürmüştür.²⁷ Esasında 1990 öncesi dönemde Kuveyt'in Türkiye ile Irak ve Suriye arasında meydana gelen başta su sorunu olmak üzere birçok konuda Arap Tezlerini desteklemesi ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin gelişmesinde rol oynayan esas gelişme 1990 Ağustosunda Irak'ın Kuveyt'i işgali oldu. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kuveyt rejimine verdiği destek ilişkilerin gelişmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır.

4. Saddam Hüseyin'in Kuveyt İşgali Ve Özal'ın Soruna Yaklaşımı

Kuveyt'in Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki idari statüsü ve sınırları 1990 Ağustosuna kadar farklı zamanlarda gündeme gelmiştir. Nitekim Saddam'ın 2 Ağustos'ta Kuveyt'i işgal etmesinin ardından kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışması ve bu doğrultuda 8 Ağustos'ta ilhak ettiğini, 28 Ağustosta ise Kuveyt'in on dokuzuncu Irak ili olduğunu açıklaması, Osmanlı-İngiliz mücadelesiyle başlayan Kuveyt sorununun aradan geçen yıllara rağmen bitmediğini göstermiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine ABD'nin girişimleri ile toplanan Güvenlik Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan beri görülmeyen bir işbirliği içinde Irak'ın derhal ve önkoşulsuz Kuveyt'ten çekilmesini öngören 660 sayılı kararı almıştır. Saddam'ın çekilmeyi reddetmesi üzerine ise Güvenlik Konseyi 6 Ağustosta, Irak ve Kuveyt'e ekonomik ve diplomatik ambargo uygulanması kararını içeren 661 sayılı kararı almış ve yaptırımları denetlemek için Güvenlik Konseyi Yaptırımlar Komitesi'nin kurulmasını kabul etmiştir.²⁸ Türkiye hem 660 sayılı hem de 661 sayılı kararı desteklediğini açıklamış ve Yaptırımlar Komitesi'nin kurulmasını beklemeden petrol boru hatlarının kapatılması dahil her türlü ticareti durdurmuştur.

Irak'ın kuzey komşusu Türkiye'nin Kuveyt rejimine vereceği destek, Irak işgalinin sonlandırılması açısından oldukça önemliydi. Bunun farkında

²⁷ *Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, "Türkiye-Kuveyt Siyasi İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kuveyt-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 13.05.2008)

²⁸ Bkz.: <http://www.unog.ch/uncc/resolutio/res0661.pdf>

olan Saddam, işgalin başında Türkiye'nin politikalarını etkilemek için bazı açılımlarda bulunmuştur. 5 Ağustos'ta Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan Türkiye'ye oldukça kritik bir ziyarete bulundu. Görüşme Cumhurbaşkanı Özal ile Taha Yasin Ramazan arasında gerçekleşti. Bu görüşmede Irak'ın Kuveyt işgalini savunması ve Türkiye'nin desteğini istemesi işgalin kısa sürede sona ereceği beklentisi içinde olan Türkiye'nin politikalarını değiştirmesine yol açmıştır.²⁹ Nitekim 3 Ağustos'ta Başkan Bush'un petrol boru hatlarının kapatılması talebini kabul etmeyen Özal, Iraklı temsilciyle görüştüktan sonra politikasını değiştirmiştir. Başkan Bush'la bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Özal, işgalin sonlandırılması için gereken desteği vereceğini ifade etmiştir.³⁰ Nitekim bu görüşmenin ardından BM Güvenlik Konseyi'nde alınan 661 sayılı kararın hemen ardından Türkiye derhal harekete geçmiş ve 7 Ağustos'ta Irak'a karşı kapsamlı bir ambargo başlatmıştır. Bu kapsamda petrol boru hatlarının kapatılması ve tıbbi malzemelerin ihracının durdurulması dahil olmak üzere işgal altındaki Kuveyt ve Irak ile her türlü ticaret durdurulmuş, Irak ve Kuveytlilere ait olan sermaye ve mal varlıkları kontrol altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı Özal'ın işgal karşıtı politikaları Kuveyt'in dikkatini çekmiştir. Kuveyt Velihaht Prens Şeyh Saad 13 Ağustos 1990'da Türkiye'ye özel bir ziyaret gerçekleştirerek Türkiye'nin desteği karşısında duydukları memnuniyeti belirtmiştir. Özal, Irak işgalinin sona erdirilmesine dönük olarak ABD'nin hem bireysel hem de BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde almış olduğu tüm kararları zaman kaybetmeksizin uygulamıştır. Türkiye, ayrıca işgalin hemen ardından bölge ülkeleri üzerinde yoğun bir diplomasi trafiği yürüterek Irak'a karşı uygulanan ekonomik, diplomatik ve siyasal baskının sürdürülmesi konusunda başarılı bir çaba harcamıştır. Özal, NATO askerlerinin Türkiye'de üslenmesi ve olası bir askeri harekât esnasında da Amerikan güçlerinin İncirlik üssünü kullanmasını desteklemiştir. Bu kapsamda Türkiye'ye konuşlandırılan NATO güçlerinin gerektiğinde Irak'a karşı ikinci cepheyi açması gündeme gelmiştir. Türkiye'nin 17 Ocak'ta başlayan askeri harekâta

²⁹ Özal'ın politikaları üzerine bkz., Ramazan Gözen, *Amerikan Kısılcacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara:Liberte Yay., 2000.

³⁰ Robert J. Pauly, *US Foreign Policy and the Persian Gulf: Safeguarding American Interests through Selective Multilateralism*, UK: Ashgate Publishing, 2005, ss.46-47

diplomatik, lojistik ve dolaylı askeri destek vermesi Kuveyt-Türkiye ilişkileri açısından oldukça kritik bir dönemin başlangıcı olmuştur. NATO güçlerinin yanı sıra, savaş öncesi Türkiye yaklaşık 120 bin askerini Irak sınırına kaydırarak Irak'ın savunma stratejisini değiştirmesine yol açmıştır. Özal'ın kriz esnasındaki aktif dış politikası düşünüldüğünde 120 bin askerin sınırda bekletilmesi Saddam rejimi açısından ciddi bir tehdit unsuru olmuştur.³¹

Netice itibarıyla Türkiye'nin Kuveyt'in kurtarılması yönünde yürüttüğü diplomasi iki ülke ilişkilerini derinden etkilemiştir. Diğer bir deyişle 1991 sonrası dönemde Türkiye-Kuveyt ilişkileri tarihsel yanlış anlamaların olumsuz etkisinden kurtulmuş ve farkı bir zeminde gelişme göstermeye başlamıştır. İki ülke bölgesel sorunların giderilmesinde ve Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Amerikan güçlerine destek vermişlerdir. Ancak, Türkiye-Kuveyt ilişkileri Irak'a askeri müdahalenin gündeme geldiği 2003 tarihinde ise farklılaşan çıkar ve tehdit algılamalarının etkisi altında gelişme göstermektedir.

5. ABD'nin Irak İşgali Sonrası Dış Politika Öncelikleri Bağlamında Türkiye-Kuveyt İlişkileri

Kuveyt, 1991'deki işgalinin hemen ardından iç ve dış politikada ABD ile sıkı bir işbirliğine gitmiştir. 1991 yılında imzaladığı Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nı 2001 yılında 10 yıl daha uzatmıştır. Nitekim Bush yönetiminin Irak'ı işgal planına bölge ülkelerinden en önemli destek Kuveyt'ten gelmiştir. Kuveyt, yaklaşık 250 bin Amerikan askerinin Kuveyt topraklarına konuşlandırılmasının yanı sıra, topraklarının %60'ını da operasyon için Amerikan askerlerinin kullanımına tahsis etmiştir. 2008 yılında ABD'nin Irak'tan asker çekmesi gündeme geldiğinde Kuveyt yönetimi buna karşı çıkmıştır. Diğer bir deyişle Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesini istenmemektedir. Çekilmenin sınırlı düzeyde olmasını ve son aşamada ABD'nin Irak'taki güvenlik ve askeri konuları etkileyecek bir kapasiteyi Irak'ta tutmasını tercih etmektedir. Amerikan işgaliyle birlikte Şiiilerin güçlenmesinden rahatsızlık duyan Kuveyt yönetimi, Irak Büyükelçiliğini açmaya yanaşmamaktadır. Diğer yandan Irak'a yönelik resmi politikaları toprak bütünlüğünün korunması olsa da, gevşek merkezi sistemin kurulmasını

³¹ Gözen., op. cit., ss. 248-271

ve kendi içinde federe bölgelere ayrılmasını desteklemektedir. Nitekim 2009 Şubatında Kuveyt'e görüşmelerde bulunmak için giden Kürt lider Mesud Barzani'nin devlet başkanı düzeyinde ağırlanması dikkat çekicidir.

Diğer yandan Türkiye ise 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin TBMM'de reddedilmesiyle ABD'nin Irak işgaline açık destek vermemiştir. İşgal sonrası dönemde uzunca bir süre Bağdat merkezli Irak yönetimini resmi düzeyde tanıyan Türkiye, hem federal sisteme karşı çıkmış hem de Kürtlerin siyasi, ekonomik ve ülkesel genişleme politikalarını engellemeye çalışmıştır. Dolayısıyla Türkiye ve Kuveyt arasında, Irak işgali sırasında Amerikan askerlerine geçit kolaylığı sağlanmamasıyla başlayan çıkar çatışması daha sonraki süreçlerde Irak'ın geleceği üzerine yapılan tartışmalarla daha da derinleşmiştir. 2003 sonrası dönemde Kuveyt iç ve dış politikada ABD ile sıkı bir işbirliğine giderken Türkiye ise ABD'nin Orta Doğu politikalarına destek verme noktasında çekimser kalmıştır. Özellikle Suriye, İran, Hizbullah ve Hamas politikaları konusunda farklı bir dış politika izlemiştir. Irak krizi ve krizin etkileri Türk dış politikasının Dolayısıyla 2003 Irak İşgali ile başlayan süreçte Türkiye ve Kuveyt'in çıkar ve tehdit algılamalarının değiştiği ileri sürülebilir. Bu çerçevede, Irak sorunu bağlamında, Türkiye ve Kuveyt'in dış politikalarını karşılaştırmalı analiz etmekte yarar vardır.

5.1. Kuveyt'in Irak Politikası ve Türkiye'ye Etkisi

Türkiye ile Kuveyt arasında çatışan çıkar alanlarının başında Irak sorunu gelmektedir. Kuveyt'in Irak politikasına değinmeden önce Türkiye'nin Irak politikasını açıklamak gerekirse, Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bilgi notunda, ülkemizin Irak bağlamında ve Irak ile ilişkilerinde en çok önem atfettiği konuları şu şekilde sıralanmıştır:³² “Irak'ın bağımsızlığı, siyasi birliği ve toprak bütünlüğünün korunması; Irak'ta barış ve güvenliğin sağlanması ve bu ülkede demokratik bir yapı kurulmasını öngören siyasi sürece destek verilmesi; Irak'ın yeniden yapılanmasına ve ekonomik kalkınmasına destek verilmesi; Irak'ın doğal zenginliklerinin tüm Irak halkının ortak malı olması ve tüm Irak halkının bu zenginliklerden adil biçimde istifade etmesi; Türkmenlerin Irak'ın demokratik yapısı içinde siyasi, ekonomik

³² *Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, “Irak Siyasi Durum”, , <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 13.05.2008)

ve toplumsal bakımdan gelişmelerine katkıda bulunulması; Kerkük için bu vilayette yaşayan tüm toplum kesitlerinin uzlaşısını yansıtacak şekilde bir özel statü belirlenmesi; Ülkemiz ile Irak arasındaki ilişkilerin her alanda hızla geliştirilmesi; Irak'ın kuzeyindeki PKK faaliyetlerinin ve PKK'nın bu bölgeden ülkemize terör saldırıları düzenlemesinin önlenmesi.”

Yüksek Politika kapsamında değerlendirilen Irak'ın geleceği sorununa yönelik olarak Kuveyt'in temel politikası ise siyasi birliği zayıf bir Irak yaratmaktır. Kuveyt, Irak'ın bağımsızlığı, siyasi birliği ve toprak bütünlüğünün korunması konusunda Türkiye'den farklı düşünmektedir. Türkiye, Irak'ın birliğine ve bütünlüğüne önem atfetmekte ve bu çerçevede bölgesel işbirliği girişimlerini desteklemektedir. Nitekim Ankara, Irak'a Komşu Ülkeler Sürecinin başlatılmasında öncü rol oynayarak İran ve Suriye gibi Kuveyt'in tehdit algıladığı ülkelerin de Irak sorununa müdahil olmasına katkı sağlamıştır. Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın da katıldığı söz konusu toplantılar esnasında Irak'ın toprak bütünlüğü konusundaki ortak yaklaşımların resmi düzeyde dile getirilmesine karşın, katılımcılar arasındaki çıkar çatışması dikkat çekmektedir. Örneğin Kuveytli Arapların bir kısmı için Irak adı, ülkeleri için ciddi bir tehdidin kaynağı ile aynı anlama gelmektedir. Hem Saddam'ın idam edilmesine hem de Amerikan işgaline güçlü bir toplumsal destek vardır.³³ 22 Nisan 2008 tarihinde Kuveyt'te gerçekleşen Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısında Irak Başbakanı Nuri El Maliki, komşu ülkelerden Irak yönetimiyle ilişkileri güçlendirmek, geçmiş borçlarını silmek ve militanların ülkeye sızmalarını önlemek için daha aktif bir çaba harcamalarını istemişti. Bilindiği üzere her üç talepte doğrudan Suudi Arabistan'ın öncülüğünü ettiği Körfez ülkelerinin Irak politikalarına bir eleştiri niteliğindedir.

Irak'ın geleceğine dönük olarak Kuveyt için, farklı yaklaşımlar göstermesine karşın, temel hedef Irak'ın tehdit unsuru olmaktan çıkmasıdır. Bu bağlamda Irak'ın üç ayrı devlete bölünmesine kadar giden planlar gündeme gelmektedir. Irak'ın bir kez daha siyasi birliğini sağlaması Kuveyt açısından ciddi bir tehdit unsurudur. İster Şiiilerin isterse de Sünni grupların liderliğinde olsun siyasi birliğini sağlamış bir Irak'ın Kuveyt'in ülkesel bütün-

³³ David Pollock, “Kuwait: Keystone: of U.S. Gulf Policy”, *Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus*, 76, November 2007, ss. 25-26

lüğüne ve rejimine tehdit oluşturacağı öngörülmektedir. Diplomatic Center for Strategic Studies adlı araştırma kuruluşunun Başkanı eski Büyükelçilerden Abdullah Yakup Bishara'ya göre Kuveyt için temel tehdit tanımlaması oldukça nettir. Söz konusu tehdit algılamalarını Pan Arabizm ve Pan İslamizm olarak ifade eden Bishara, Iraklıların tarih boyunca radikalizmden ödün vermedikleri gibi günümüzde de fırsat bulduklarında radikal politikaları takip edeceklerini öne sürmüştür. Bishara'ya göre *“Irak, kurulduğundan beri Kuveyt üzerinde hak iddia etmektedir. Oysa radikalizm kötü bir şeydir ve biz Araplar radikalizmden çok çektik. İşte bu tarihsel gerekçelerden dolayı biz Kuveytliiler Irak'ta merkezi bir yönetim istemiyoruz. Dolayısıyla Kürtlerin otonomi almasını önemsiyoruz. Çünkü, merkezi bir yönetimin kurulması karşısındaki en önemli engel Kürtlerin konumudur. Biz, bu açıdan Kürtlerin Irak siyasetinde daha aktif bir rol oynamalarını teşvik etmekteyiz. Diğer yandan karşılaştırmalı olarak düşünüldüğünde Şiiiler veya Şii federe yapısı bizim için Sünni tehdidi kadar bir güvenlik sorunları yaratmaz. Tabi bu noktada İran'ın Irak'taki etkisi önem kazanır. İran'ın etkisine girmiş bir Şii Irak hükümeti bizim için tehdit olur.”*³⁴ Türkiye'yi yakından tanıyan ve Özal'la barış suyu projesinin gerçekleştirilmesi konusunda yoğun görüşmelerde bulunan Bishara Irak sorununun Kuveyt'in öncelikli dış politika sorunu olduğunu belirtirken Irak'ın federe bölgelere bölünmesini ve Kürtlerin Bağdat'taki federal yapı üzerinde de etkin bir konumda olmasını desteklediklerini öne sürmüştür.

Irak'taki istikrarsızlığın İran yayılcılığıyla birlikte ele alınması gereken bir tehdit olduğunu ifade eden Kuveyt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Haila Al Mekaimi ise Irak'tan kaynaklanan 3 temel tehdit algılamasının olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu tehditler: Radikal İslamcılık; Kabilecilik ve Mezhepçilik'tir. Üstü kapalı bir şekilde radikal dini akımların bölge ülkeleri tarafından desteklendiğini ifade eden Mekaimi'ye göre, yakın gelecekte radikalizm bölgedeki tüm rejimlerin güvenliğini tehdit edecek boyutlara ulaşabilir. Bu konuda Arap-İsrail sorunu ve Amerikan politikalarının da bölgede radikal akımların toplumsal taban bulmasında önemli bir rol oynadığına dikkat çekilmektedir. Diğer

³⁴ Abdullah Y. Bishara, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt

yandan Irak'taki kabileciliğin ve mezhep çatışmalarının doğrudan Kuveyt'i etkilediğini belirten Mekaimi aynı zamanda Şiiilerin politize olmasının tüm Körfezi istikrarsızlaştırdığını ve İran'ın bölgedeki gücünü artırdığını ileri sürmektedir. Mekaimi merkezi Irak yönetiminin İran'ın işine yarayacağını ve Irak'ın kısa sürede İran'ın kontrolünde olan bir ülke haline dönüşeceğini belirtmektedir. Yönetimle iyi ilişkilere sahip olan Mekaimi'e göre Irak sorununun en ideal çözümü ülkenin federe devletlere bölünmesidir. Türkiye'nin aksine, federe devlet arasındaki sorunların Irak'ı zayıflatacağını ve ortak bir dış politika oluşturmasını zorlaştıracacağını ifade eden Mekaimi, kendi iç sorunları üzerine yoğunlaşmış bir Irak'ın bölge ülkeleri açısından tehdit unsuru olmaktan çıkacağını ileri sürmektedir.³⁵

Kuveyt'in Irak'ın birliğine resmi düzeyde yaptığı vurgulara rağmen Center for Strategic and Future Studies adlı araştırma merkezinin Başkanı Dr. Yusuf Gh. Ali Irak'a ilişkin olarak biri resmi diğeri de resmi olmayan iki farklı politikanın birlikte yürütüldüğüne dikkat çekmektedir. Dr. Ali'ye göre resmi politika Irak'ın siyasal ve toprak bütünlüğünü korumaktır. Nitekim Kuveyt Ulusal Güvenlik Servisi Başkanı Şeyh Ahmed al-Fahd al-Sabah da Kuveyt'in resmi politikasını Irak'ın bölünmesine, sivil savaşa sürüklenmesine ve mezhep savaşlarının ortaya çıkmasına karşı çıkmak olduğunu açıklamıştır.³⁶ Diğer yandan Sünnilerin tarih boyunca Kuveyt'i bağımsız bir ülke olarak görmediğine dikkat çeken Dr. Ali ise Kuveytlilerin Şii ve Sünnilerin uzlaşmasını desteklemek için çaba harcamayacağını ileri sürmektedir. Dr. Ali'ye göre *“resmi düzeyde Irak'ın birliğini savunmamıza karşı gerçekte Irak'ta merkezi bir yönetim kurulmasına kesinlikle karşıyız. Kuveyt'in çıkarları Irak'ın zayıf bir merkezi yapıya sahip olması ve gruplar arasındaki gerginliğin sürmesini gerektirir.”*³⁷

Kuveyt ve Türkiye'nin Irak politikaları arasındaki bir diğer önemli farklılık da Kürt Federe Bölgesi'nin ve Kürtlerin Irak siyasal hayatındaki konumlarıyla alakalıdır. Türkiye ilk başlarda çok açık bir şekilde Irak'taki merkezi hükümet yapısını desteklemiş ve Federe Kürt Bölgesi'yle ilişki kurmamıştır. Türkiye, uzunca yıllar Irak Cumhurbaşkanı olmasına rağmen

³⁵ Haila Al Mekaimi, Mülakat, 22. 03.2009, Mülakat.

³⁶ Pollock, op. cit., s. 26

³⁷ Yusuf Gh. Ali, Mülakat, 22.03.2009, Kuveyt

Talabani'ye resmi davetiye göndermeye yanaşmamış; Kürt Federe Yönetim Başkanı olan Barzani'nin Kerkük başta olmak üzere birçok politikasından duyduğu rahatsızlığı resmi düzeylerde ve basın önünde dile getirmiştir. Petrol kaynaklarının kullanımı konusunda ise farklı politikalar izlenmiştir. Türkiye, petrol kaynaklarının ve gelirlerinin merkezi hükümetin kontrolünde olmasını savunmasına karşın Türk şirketlerin Kürt bölgesindeki aramalarına sessiz kalmıştır.³⁸ Diğer yandan Kuveyt ise Kürt yönetimiyle ve özellikle Barzani ile doğrudan siyasal ve diplomatik ilişkiler kurmuştur. Irak'ın işgalinden birkaç ay sonra Kuveyt'i ziyaret eden Barzani, daha sonraları 13 Mayıs 2006 tarihinde Kuveyt hükümetinin resmi davetlisi olarak Kuveyt'e gitmiştir. Barzani'nin Kuveyt'te "Kürdistan Federasyonu Başkanı" sıfatıyla karşılanması dikkat çekicidir.³⁹ Barzani ziyaret kapsamında Başbakan ve Parlamento Başkanı'nın yanı sıra birçok üst düzey politikacıyla görüşmüştür. Şubat 2008'deki ziyaretinde ise Barzani, Kuveyt Emiri Sabah al-Ahmed al-Cabir al-Sabah'ın yanı sıra Veliht Prens Nawaf al-Ahmed al-Cabir al-Sabah, Başbakan, Savunma Bakanı ve birçok iş adamıyla görüşmüştür. Emirnin resmi davetiyle gerçekleştirilen iki günlük ziyaret kapsamında Barzani'nin üst düzeyde karşılanması, Kuveyt hükümetinin Kürt politikasındaki sürekliliğini yansıtmaktadır. Nitekim taraflar arasındaki ilişkiler 2009 yılında da sürmüş ve 2009 Şubatındaki ziyaretinde Barzani bir kez daha üst düzeyde bir karşılama ve görüşmeler gerçekleştirmiştir. Barzani'nin Kuveyt havaalanında Kuveyt Başbakan Birinci Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Şeyh Cabir El Mübarek El Hamad El Sabah tarafından karşılanması ziyarete verilen önemi göstermektedir. Barzani'nin 2008 Şubat'ındaki resmi ziyaretinde Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmaları, Kerkük ve petrol kaynaklarının paylaşımı konuları gündeme gelmiştir. Barzani Kuveyt'te basın mensuplarının sorularına verdiği yanıtlarda Federal sistemin tüm Iraklıların lehine olduğunu ve şayet Anayasal düzenin bir diğer deyişle federal sistemin dışına çıkılması gündeme getirilirse bunu kabul etmeyeceklerini açıklamıştır. Bunun da ötesinde, Kürtlerin gelecekle ilgili

³⁸ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu*, Ankara: Nobel Yay., ss. 428-431

³⁹ *Haber7 Online*, "Mesud Barzani Kuveyt'te",

<http://www.haber7.com/haber/20060513/Mesud-Barzani-Kuveytte.php>, (e.t. 01.05.2009)

kında farklı kararlar verebileceğini dolaylı şekilde ima etmiştir. Petrol kaynaklarının kullanımı konusunda ise merkezi yönetim anlayışına karşı olduklarını ve Bağdat'ın Anayasa'yı görmezden gelerek farklı politikaları uygulamak istediğini ileri süren Barzani'ye göre, Kürtler kendi bölgelerindeki petrol kaynaklarının kullanımı hakkına sahiptirler.⁴⁰ Türkiye'nin resmi tezlerinden farklı olarak Kuveyt'in, Kürt tarafının petrol politikalarını desteklediği ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle Sünni ve Şiiilerin Kuveyt'in güvenliğine yönelik agresif politikalarını dengeleyici bir güç olarak Kürtlerin ekonomik, politik ve askeri olarak güçlü olmaları istenmektedir.

Bu bağlamda Kerkük politikaları konusunda da Kuveyt'in Türkiye'nin politikalarından farklı bir stratejiye sahip olduğu ileri sürülebilir. Barzani 2008'deki Kuveyt temasları sırasında Kerkük sorununu bir kez daha gündeme taşımış ve Kerkük ile ilgili kararların Irak'lılar tarafından verileceğini belirttikten sonra Irak'a komşu ülkelerin sorunu kışkırttığını öne sürmüştür. Barzani, Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde Kuveyt'in negatif bir politika izlemediğini ancak, diğer komşu ülkelerin istikrarsızlığı derinleştirdiği belirtmiştir. Barzani söz konusu tezlerini Kuveyt'te rahatlıkla dile getirebilmesi ve Kuveyt hükümetinin Barzani'yle ilişkileri geliştirme yönünde harcadığı çaba, Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde sorun alanlarından biri olarak görülmelidir.

Irak konusunda Türkiye ile Kuveyt arasında çatışan bir diğer alan ise Sünni ve Şiiilerin Irak siyasal hayatındaki konumlarına yöneliktir. Kuveyt rejimi Sünni kökenli olmasına ve 1980'lerde ciddi bir Şii muhalefetiyle karşılaşmasına rağmen, rejimin tehdit algılamalarında Sünni radikalizmi daha önemli bir yer tutmaktadır. Radikalizmi dinsel ve milliyetçi yönüyle ele almakta ve bu bakış açısıyla hem Irak hem de Suudi Arabistan'ı tehdit unsuru olarak görmektedir. Center of Strategic and Future Studies adlı araştırma merkezinin eski Başkanı Dr. Şamdan Al Essa'ya göre Kuveyt'te ciddi bir radikalizm tehdidi bulunmaktadır. Söz konusu güvenlik sorunu ile Iraklı Sünni grupların politikaları arasında bağlantı kurulmaktadır. Şamdan, Ku-

⁴⁰ Ahmad Al-Khaled, "Kurdistan Leader Rules out Major Clashes in Baghdad", *Kuwait Times Newspaper*, http://www.kuwaittimes.net/read_news.php?newsid=MTAyNDU3MDA1OA==, (e.t. 12.05.2009)

veyt'in Sünni grupları desteklemediğini farklı bir dille ortaya koymaktadır. Şamdan'a göre Kuveyt rejimi ilk başlarda bir denge oluşturmaları amacıyla Sünni grupları desteklemesine karşın, Sünniler birlik olmadıkları gibi, hem radikal grupların bölgede etkin olmalarını desteklediler hem de çok kısa sürede kendilerine daha fazla ekonomik yardım veren başka ülkelerin kontrolüne girmişlerdir. Sünni gruplar güvenilmez bir politika izledikleri için Kuveyt rejimi doğrudan onları destekleme taraftarı değildir.⁴¹ Oysa Türkiye'nin Iraklı Sünni grupların sisteme katılmalarını sağlama yönünde oldukça önemli bir çaba harcadığı bilinmektedir.

Diğer yandan Şiilere dönük politikalarında da Kuveyt ile Türkiye'nin ayrıştıkları görülmektedir. Irak merkezi yönetiminde güçlü bir konum elde eden Şii gruplarla ilişkilerini asgari düzeyde tutan Kuveyt yönetimi Dava Partisini, Kuveyt'i istikrarsızlaştıran ve Emir'e suikast düzenleyen bir Parti olarak görmektedir. Hem Maliki hem de Caferi'nin İran'la ilişkilerini sorgulayan Kuveyt yönetimi Sadr'ın da radikal politikalarını kendileri açısından bir tehdit olarak görmektedir. Körfez ülkelerindeki güvenlik sorunları üzerine araştırmalarda bulunan The Center for Gulf and Arabian Peninsula Studies adlı araştırma merkezinde gerçekleşen bir görüşmede Kuveyt açısından bölgedeki en önemli tehdidin Şii politizasyonundan kaynaklanan Şii azınlıklar sorunu olduğuna dikkat çekilmiştir. İran'ın Irak'tan sonra diğer ülkeler üzerinde de etkin olmaya çalışacağından ciddi şekilde endişe duyulmaktadır.⁴² Söz konusu endişe, bölgenin silahlanmasına ve ABD gibi güçlerin daha agresif politikalar izlenmesi için teşvik edilmesine yol açmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise İran tehdidi ve Irak'ın Şiilerin konumu öncelikli tehditler arasında görünmemektedir. Yukarıda atıfta bulunduğumuz Dışişleri Bakanlığı'nın Irak sorununa yaklaşımı kapsamında ve son olarak Sadr'ın Türkiye ziyareti sırasında da üst düzeyde ağırlanması Türkiye'nin Şii gruplarla uzlaşabileceğini göstermektedir. Oysa Kuveyt, Şii partileri İran'ın etkisinde Irak'taki merkezi yapıyı güçlendirmeye çalışan gruplar olarak görmektedir.

Türkiye-İran ilişkileri göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin İran nükleer programına bakışı Kuveyt'ten farklıdır. Kuveyt'te İran'ın nükleer progra-

⁴¹ Shamdan Y. Al Essa, Mülakat, 19.03.2009, Kuveyt

⁴² *The Center for Gulf and Arabian Peninsula Studies*, Mülakat, 22.03.2009, Kuveyt

mı ciddi bir endişeye yol açmaktadır. Yaklaşık bir milyon tane nükleer sızıntıya karşı hap satın alınmış sınırları boyunca hem sızıntıyı önceden tespit eden hem de nükleer programın gelişimini takip eden sistemler kurulmuştur.⁴³ Aynı zamanda ABD ve İsrail'in İran nükleer programını bitirme çabalarını desteklemektedir. İran'ın nükleer bir güç olması Kuveyt açısından Körfez ülkelerinin İran'ın etkisi altına girmesi anlamına gelmektedir. Kuveyt'e göre İran'ın etkisini durdurabilecek tek güç ABD'dir. Kuveyt Üniversitesi'nden Dr. İbrahim Al Hadban'a göre *“Körfez ülkeleri ABD'nin hem Irak'tan hem de bölgeden ayrılmasını düşünmek bile istemiyor. Çünkü İran'ın etkisini ve yayılmacı hedeflerini bir tek Amerikan askeri varlığı durdurabilir. Diğer bir deyişle İran tehdidi karşısında Körfez ülkelerinin güvenliğini yalnızca ABD sağlayabilir. İran açıkça belirtmek gerekirse Kuveyt ve Körfez ülkeleri açısından tüm tehditlerin kaynağıdır. Kuveyt'te, İsrail'in bile İran'dan daha iyi olduğuna dair bir kanı vardır. Bu yüzden Filistin meselesinde İsrail'i karşımıza alacak politikalar üretilmesini desteklemiyoruz. Çünkü İsrail hem Orta Doğu'daki askeri dengeler açısından hem de İran tehdidi açısından önemli bir müttefik olabilir.”*⁴⁴ İsrail'in Orta Doğu'da ve Irak'ta etkili bir güç olması Kuveyt'te rahatsızlık yaratmamaktadır. Kuveyt, İran yayılmacılığın durdurulmasında İsrail'in de önemli bir rol oynayacağını varsaymaktadır. Center for Strategic Studies and Research adlı araştırma merkezinin Kuveyt uzmanlarından Dr. Süleyman Abdullah'a göre *“İsrail bölgede hangi devletin güçlü olup olmayacağını belirleyebilecek bir ülkedir. İsrail'in askeri ve politik gücü Irak ve Körfez'de etkili olmak isteyen İran açısından bir tehdit olarak görülmektedir. Kuveyt olarak varlıklarının korunması adına İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesi önemlidir.”*⁴⁵ Diğer yandan Türkiye ise İran'la enerji başta olmak üzere ekonomik ve siyasal işbirliğini güçlendirmeye çalışırken, İran'ın nükleer programına dönük de farklı bir politika izlemektedir. Kasım 2008'de Brookings Enstitüsü'nde İran nükleer programıyla ilgili bir soruya *“Nükleer silah yapma diyenlerin öncelikle kendilerinin nükleer silahlarının olmaması gerekir”* şeklinde cevap vererek İsrail ve Amerikan

⁴³ E.Ö., Mülakat, Kuveyt, 19.03.2009

⁴⁴ İbrahim Al Hadban, Mülakat, 22.03.2009, Kuveyt

⁴⁵ Süleyman Abdullah, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt

politikalarını eleştirmişti.⁴⁶ Irak'la ilgili olarak ise Türkiye, İsrail'in özellikle Kürt bölgesindeki faaliyetlerinden ciddi rahatsızlık duymakta ve bunu zaman zaman dile getirmektedir. Türkiye, Kuveyt'ten farklı olarak Filistin sorununda da İsrail'in politikalarını açıkça eleştirmekten çekinmemektedir.

Kuweyt ile Türkiye'nin Irak politikasında çatışan bir diğer sorun alanı ise Amerikan askeri varlığının gelecekteki konumudur. Her iki ülke de Amerikan askeri varlığının Irak'a istikrar gelmeden çekilmesini istememesine ve Amerikan operasyonuna farklı açılardan destek sağlamalarına karşın, Irak'taki askeri varlığın gelecekteki statüsü konusunda farklı politikalara sahiptirler. En önemli farklılık Kuveyt'in Amerikan askerlerinin Irak'tan yakın dönemde çekilmesine karşı çıkması ve Kürt bölgesinde askeri üs elde etme politikalarını desteklemesiyle ortaya çıkmaktadır. Kuveyt, ABD'nin Irak'tan kaynaklanabilecek sorunlara sürekli müdahale edebilecek askeri varlığını Irak'ta tutmasını ve bu amaçla Kürt bölgesinde üsler elde etmesini desteklemektedir. Söz konusu üslerin hem Irak hem de İran'dan kaynaklanabilecek sorunlara müdahale edebileceğini veya en azından caydırıcılık rolü oynayacağını varsaymaktadır. Ancak, mülakatlarda da dile getirildiği üzere bu politikaları yüksek sesle dile getirmeyi sakıncalı bulmaktadırlar.

5.2. İşbirliği Alanları Bağlamında Türkiye-Kuweyt İlişkileri

Türkiye ile Kuveyt arasında çatışan çıkar alanları olduğu gibi oldukça önemli işbirliği alanları da bulunmaktadır. Dr. Yusuf Ali'nin de işaret ettiği gibi 1990 Ağustos'una kadar Kuveyt'te tarihsel bir bakış vardı ve halk, Türkiye'ye karşı olumsuz bir algılamaya sahipti. Kuveyt halkına göre Irak'ın yayılmacı emellerine zemin hazırlayan ülke dönemin Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Osmanlı yöneticilerinin Şeyh Mübarek Sabah'ın özerkliğini sınırlandırma girişimleri günümüzde yaşanan işgal ve savaşların nedeni olarak görülmektedir. Ancak Dr. Ali, Özal'ın Irak işgali karşısında izlediği aktif dış politikanın Türkiye'ye yönelik oluşan olumsuz imajın değişmesine yol açtığını belirtmektedir. Büyükelçi Bishara'ye göre Kuveyt tarihinde hatırı sayılır en önemli liderlerden biri Özal'dır. Bishara, Özal'dan sonra Erdoğan ve Gül ikilisi Özal'dan kalan projeler daha güçlü bir şekilde yeniden hayata geçirme-

⁴⁶ *Radikal Gazetesi*, "İran'a Nükleer Kalkan", 16.11.2008.

leriyle Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişeceğini öne sürmektedir. Dr. Ali ise Sünni İslamı benimseyen bir güç olması itibarıyla Türkiye tüm Körfez ülkeleri açısından olduğu gibi Kuveyt açısından da önemsendiğini belirtmektedir. Türkiye'nin modern bir siyasal sisteme ve toplumsal kültüre sahip olması ve Orta Doğu'da radikalizmi desteklememesi hem bölge insanlarının hem de rejimlerinin yönlerini Türkiye'ye çevirmesine yol açmaktadır. Dr. Ali'ye göre bir model arayışı içinde olan Basra körfezi ülkeleri Türkiye'yi örnek alabilirler. Rejimlerin istikrarını tehdit eden İslami radikalizme karşı en iyi cevap Türkiye'nin modern yapısıdır. Kuveyt dahil bölge ülkelerinin önemli bir kısmı Türkiye'ye bölgede sembol ve hedef (olunmak istenilen ülke) ülke olarak bakmaktadır. Nitekim 17 Mayıs 2009 tarihinde gerçekleşen seçimlerden dört kadın milletvekili adayının seçimleri kazanması Kuveyt'in toplumsal dönüşüm projesine verdiği desteğin açık göstergesi olmuştur. Son seçimler rejim açısından radikallerin sınırlandırılmasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁷ Dolayısıyla kadınların siyasal sürece katılımı Kuveyt'teki radikal grupların siyasal sistem üzerindeki etkilerini zayıflatacaktır. Türkiye ile Kuveyt arasında turizm veya eğitim amaçlı işbirliği gelişebilir.

Dr. Makaiime'de Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin stratejik bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Mekaiime'ye göre 1990 Ağustosunda Türkiye-Kuveyt ilişkilerinde bir milattır. İşgalden sonra resmi düzeydeki ziyaretlerin artığına ve güvenlik ile ekonomi alanında bazı özel anlaşmaların imzalandığına dikkat çeken Mekaiimi, Türkiye 1990 sonrası dönemde Kuveyt'in egemenliğinin korunmasına açık destek verdiğini dile getirmektedir. Türkiye ile Kuveyt ilişkilerinin stratejik yanının her iki ülkenin de İran'ın Körfez'de etkili bir güç olmasına karşı olmalarından kaynaklandığını ileri süren Mekaiimi'ye göre Körfez'deki güç dengesinin İran lehine değiştirilmesi girişimleri ister istemez İran'a komşu olan Türkiye'nin politikalarını etkileyecektir. Dolayısıyla her iki ülkenin temel güvenlik sorunu İran'ın yayılcı politikalarıdır. Nitekim Irak işgaline açık destek veren Kuveyt yönetimi işgal sonrası dönemde Şiiilerin yönetimde ağırlıklı olarak temsil edilmesinden ise ciddi anlamda rahatsız olmuştur. Nüfusunun %25'i Şii olan Kuveyt'te Şii muhalefet 1980'li yıllarda ciddi bir gü-

⁴⁷ B Izzak, "Women break Assembly barrier", Kuwait Times,

http://www.kuwaittimes.net/read_news.php?newsid=MzU1OTMwMzI5, (e.t.18.05.2009)

venlik sorunu yaratmıştır. 1980 Aralığında Amerikan ve Fransız Büyükelçiliklerinin bombalanmasının ardından Mayıs 1985'te de doğrudan Kuveyt Emiri'ne düzenlenen başarısız suikast girişiminin ardından Kuveyt rejimi, Irak merkezli Şii Dava Partisini suçlamıştır. 17 Parti üyesi suikast girişimine katılmaktan dolayı yakalanmıştır. Amerikan işgali sonrası gerçekleştirilen seçimlerin ardından Irak'ta Başbakanlık koltuğuna oturan İbrahim Caferi ve Nuri el-Maliki'nin Dava Partisi üyeleri olmaları Kuveyt'in merkezi Irak yönetimiyle ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.⁴⁸ Bu çerçevede Irak ve İran'dan kaynaklanan Şii ve Sünni tehdidine karşı Kuveyt yönetimi Türkiye'ye yaklaşmaya çalışmaktadır. Dr. İbrahim Al Hadban sözkonusu tehdit algılamasına yönelik olarak *“İran gelecekte çok daha büyük bir tehdit olacaktır. Kuveyt ve diğer Körfez Emirlikleri küçük ülkelerdir. İran tehdidi artıkça Körfez ülkeleri daha çok Türkiye'ye gidecek ve Türkiye'yi yanlarına çekmek isteyeceklerdir. Türkiye çatışma istemeyen ve bölgenin istikrarına katkı sağlayan modern bir ülkedir”*.

Türkiye'nin İran'ın bölgedeki güç dengesini kendi lehine değiştirmesi girişimlerine seyirci kalmayacağı açıktır. Nitekim Gözen'in yukarıda atfı yaptığımız eserinde dikkat çektiği üzere Türkiye'nin, 1991'de Irak'a karşı düzenlenen askeri harekât esnasında 120 bin askerini Irak sınırına yığmasının bir diğer nedeni de İran'ın olası işgal girişimini engellemektir. Dolayısıyla İran yayılcılığı konusunda her iki ülkede de farklı düzeylerde olsa bile bir tehdit algılamasının bulunduğu görülmektedir.

The Centre for Research and Studies on Kuwait adlı araştırma merkezinde çalışmalarını sürdüren Dr. Süleyman Abdullah söz konusu kaygıları yüksek sesle dile getirenler arasında yer almaktadır. Abdullah'a göre eskiden bölgedeki İran veya Irak tehdidine karşı bir denge unsuru olan Mısır, artık eski gücünde değildir. Suudlar silahlanmalarına rağmen İran'ı dengeleyebilecek bir güç olmaktan uzaktırlar. Dolayısıyla Körfez ülkelerinin güvenliğine katkı sağlayabilecek bir ülke olarak Türkiye öne çıkmaktadır. Nitekim diğer Körfez ülkelerinde de görüldüğü üzere 2003 Irak Savaşı sonrası Türkiye'nin Körfez ülkeleriyle gelişen ilişkilerini⁴⁹, söz konusu ülkelerin İran'dan kaynaklanan tehdit algılamalarından bağımsız değerlendirmek

⁴⁸ Pollock, op. cit., s. 22

⁴⁹ Bu konuda bkz., Bulent Aras, “Turkey and the GCC: An Emerging Relationship, Middle East Policy, Vol: XII, No: 4, Winter 2005, ss. 89-97

doğru değildir. Kuveyt, İran'ın yanı sıra Suudların da Kuveyt rejimi açısından sorunlara yol açabilecek politikalar izlediğine inanmaktadır. Suudi Arabistan'ın Kuveyt'teki Sünni radikalizmi ve kabileciliği destekleyerek Kuveyt'i istikrarsızlaştırdığı öne sürülmektedir. Zira 1922 Protokolünde Suudi Arabistan'ın Kuveyt'in üzerinde hak iddia ettiği toprakların 2/3'ünü alması birçok görüşmede gündeme gelmektedir. Tüm bunlardan dolayı Kuveytliiler üçüncü bir güç olarak Türkiye'nin Körfez'de olmasını ciddi şekilde desteklemektedirler.⁵⁰ Kuveyt rejimi radikal İslami grupların toplumsal desteğini kırmak için Türkiye modelini örnek almaktadır. Bu çerçevede Türkiye ile Kuveyt arasındaki kültürel ve eğitim alanındaki işbirliği süreçlerinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması hükûmetçe desteklenmektedir. Emir ailesinin Bodrum'dan villa alması ve Kuveyt'ten Türkiye'ye artan sayıda turist gelmesi Kuveyt rejimi tarafından önemsenmektedir.

Kuveyt açısından diğer bir tehdit ise İran ve Irak'taki istikrarsızlığın bölge ülkelerine yayılmasıdır. Kuveyt, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı uluslararası işbirliği girişimleri vasıtasıyla olası tehditlerle mücadele etmeyi öngörmektedir. Bazı Kuveyt'li entellektüeller Saddam'ın Kuveyt'i işgaline ABD'nin yeşil ışık yaktığını ileri sürmektedir. Tek başına ABD'ye güvenilemeyeceğini ve olası bir ABD-İran anlaşmasının Körfez ülkelerini İran'ın inisiyatifine terk etmek anlamına geleceğini iddia etmektedirler. Bu bağlamda 2004'te NATO çerçevesinde, İstanbul İşbirliği Girişimi'yle Körfez ülkeleri ve Irak'la askeri işbirliğini güçlendirme politikasını benimsemesi önemlidir. İstanbul Girişimi kapsamında terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, savunma planlaması, askeri eğitim ve tatbikatlar konusunda yardım ve sınır güvenliği gibi konularda işbirliği yapılması öngörülmektedir.⁵¹ Kuveyt Üniversitesi'nden Dr. Muhammed el Sayed Selim'e göre “*NATO üyesi olan Türkiye'nin Körfez ülkelerinin güvenliğine tek başına katkı sağlaması beklenmemektedir. Ancak, NATO'nun İstanbul toplantısı ve bu toplantıda alınan İstanbul Girişimi çok önemlidir. Kuveyt, NATO'nun Arap Orta Doğu'suna açılması konusunda çok fazla rol oynadı. Esasında İstanbul Girişimi bilindiğinden daha fazla öneme sahip-*

⁵⁰ Süleyman Abdullah, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt

⁵¹ Mustafa Alani, “Arapların NATO Hakkındaki Düşünceleri”, *NATO Review*, Kış 2005, <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/main.htm#>, (e.t.08.05.2009)

*tir. Kuveyt yönetimi bunun farkındadır ve Girişimi önemsemektedir.*⁵² Nitekim Kuveyt, İstanbul İşbirliği Girişimi'ne katılan ilk Körfez ülkesidir. Kuveyt'in ardından Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri İstanbul Girişimine katılan ülkeler olmuşlardır. Kuveyt aynı zamanda 2006 Aralığında gerçekleştirilen ilk NATO'nun Kamuoyu Diplomasisi Toplantısına ev sahipliği yapan ülke olmuştur. NATO Genel Sekreter Yardımcısı Claudio Bisogniero'un 27 Ocak 2009 tarihindeki Kuveyt ziyaretinde taraflar, İstanbul İşbirliği Girişimi çerçevesinde ilişkileri geliştirme konusundaki hedeflerini bir kez daha teyit etmişlerdir.⁵³

Nitekim söz konusu gelişmeler kısa sürede Türkiye ile Kuveyt arasındaki askeri işbirliği sürecinin de gelişmesine yardımcı olmuştur. 9'uncu Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı çerçevesinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Kuveyt Genelkurmay Başkanı Korgeneral Fahd Alameer ile Türkiye'yi temsilen Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ arasında Askeri Alanda İş Birliğine Dair Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından açıklanan bilgi notunda “Anlaşma kapsamında, öncelikle silahlı kuvvetler arasında iş birliği ve savunma sanayi olmak üzere, farklı alanlardaki askeri ilişkiler geliştirileceği ve çeşitlendirileceği” belirtilmiştir.⁵⁴ Türkiye ile Kuveyt arasında 1998 yılında farklı alanlarda 13 adet anlaşma imzalanmıştı. Bunlar arasında askeri işbirliği ve ortak askeri programlar da bulunmaktadır.⁵⁵ Dolayısıyla gelecek yıllarda hem NATO hem de ikili ilişkiler çerçevesinde Türkiye-Kuveyt askeri işbirliği girişimlerinin ve ortak politikaların güçlenerek süreceği öngörülmektedir.

Kuveyt-Türkiye ilişkilerinde yeni işbirliği alanlarından biri de Irak'ın İran'ın etkisi altına girmesini engellenmesi politikasıdır. Kuveyt, Irak'tan kaynaklanan güvenlik sorunlarını Kürt gruplarla işbirliğini güçlendirerek ve

⁵² Mohammad el Sayed Selim, Mülakat, 23.03.2009, Kuveyt.

⁵³ Claudio Bisogniero, “Konuşma Metni Dökümü”, 27.01.2009, <http://www.nato.int/docu/speech/2009/s090127a.html>, (e.t.05.05.2009)

⁵⁴ Genelkurmay Başkanlığı Resmi Kurumsal İnternet Sitesi, “Bilgi Notu”, 26 Nisan 2009, http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_3_Bilgi_Notlari/2009/BN_36.html, (e.t.05.05.2009)

⁵⁵ Asia News, “Kuwaiti Military Official arrives in Turkey to sign MoU”, 27.04.2009, <http://english.siamdailynews.com/asia-news/western-asia-news/kuwait-news/kuwaiti-military-official-arrives-in-turkey-to-sign-mou.html>, (e.t.05.05.2009)

Amerikan askerlerinin Irak'tan askeri üsler elde ederek geri çekilmesini sağlayarak aşmaya çalışmaktadır. Türkiye ise uzunca bir dönem Irak politikasını Kürt ve Türkmen politikaları bağlamında tuttuğundan Körfez ülkelerinin endişelerini giderici açıklamalarda bulunamadı. Son yıllarda özellikle Kürt gruplarla düşük yoğunluklu temasların başlaması bazı politikaların değiştirileceğine dair işaretler içerse de, İran etkisinin sınırlandırılması yönünde ciddi anlamda bir mesaj içermemektedir. Ayrıca, Şii gruplarla içeriği henüz kamuoyuna açıklanmayan işbirliği arayışları bölge ülkelerini endişelendirmektedir. Bununla birlikte Dr. Selim'in de belirttiği üzere bölge ülkeleri bir NATO üyesi olan Türkiye'nin İran'la yakınlaşmasının belli bir sınırının olduğunu bilmektedirler.

Türkiye'yle iyi ilişkilerin önemi üzerinde duran Bishara'ya göre Körfez'deki en küçük değişikliğin Türkiye ve Kuveyt'in çıkarlarına aykırı olması, Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin stratejik boyutta gelişme göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sözlerimizi Büyükelçi Bishara'nın Türkiye-Kuveyt ilişkilerinin geleceğine dönük öngörülerıyla sonlandırmakta yarar var: *“Hem Baas hem de İran radikalizmi Kuveyt açısından bir tehdit unsurudur. Suriye'nin Baas ideolojisinden ve İran'ın etkisinden kurtulması için Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesini önemsiyoruz. Bu alanda işbirliğimizi güçlendirebiliriz; Türkiye'nin İran'la iyi ilişkiler kurmasını destekliyoruz. Böylelikle İran'ın diplomasi yolu ile ikna edilmesi sürecinde Türkiye'den destek alabiliriz. İran'ın yayılmacı politikalarının durdurulmasında Türkiye hem diplomatik hem de güvenlik alanlarında bize yardımcı olabilir; Bölgedeki El Kaide gibi radikal grupların ve akımların kontrol altına alınmasında Türkiye ile işbirliği yapılmasında yarar olduğunu düşünmekteyim. Terörizm konusunda karşılıklı işbirliğimizi geliştirmeliyiz”.*

6. Sonuç

Kuveyt, yüzyıllardır Basra Körfezi üzerinde mücadele eden bölgesel ve küresel güçlerin ilgisini üzerine çekmektedir. Basra Körfezi'ndeki stratejik konumuna petrol rezervleri de etkilenince Kuveyt toprakları üzerindeki mücadele bir bütün olarak uluslararası sistemi etkileyecek boyuta taşınmıştır. Kuveyt toprakları üzerinde I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki yaşanan etki mücadelesi, daha sonraki dönemde farklı ülkeler arasında sürmeye devam etmiştir. Nitekim Kuveyt'in

1990'da ve Irak'ın da 2003 tarihinde işgal edilmesine giden süreç Saddam'ın Osmanlı İmparatorluğu döneminde Irak'ın teritoryal yapısına geri dönüşü simgeleyen tarihi hak iddialarını gündeme getirmesiyle başlamıştır. Sorunun kökeninde 1890 ve 1900'lerin başında Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Şeyh Mübarek arasında yaşanan mücadele vardır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu Kuveyt'i Irak'ın parçasına haline getirmeye çalışırken, İngiltere ve Şeyh Mübarek ise Kuveyt'in özerkliğini bağımsızlığa çevirme gayreti içerisinde olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı öncesi dönemin koşullarında cereyan eden olayların Türkiye ve Kuveyt toplumunun ve karar vericilerin bakış açısında önemli izler bıraktığı görülmektedir. Türkiye'de resmi ve akademik camiada yayınlanan çalışmalarda Kuveyt, Osmanlı'ya isyan eden taraf olarak gösterilmektedir. Diğer yandan Kuveyt'ten bakılınca Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye, Irak'ın tarihi hak iddialarına zemin hazırlayan ülke olarak gösterilmektedir. Nitekim Türkiye-Kuveyt ilişkileri de uzunca bir dönemde tarihsel önyargıların getirdiği olumsuz algılamaların etkisinde kaldığından gözle görülür bir gelişme göstermemiştir. Tarihsel önyargılar Cumhurbaşkanı Özal'ın 1990 işgalinde Kuveyt rejimini desteklemesiyle ciddi anlamda kırılmıştır. Bununla birlikte söz konusu önyargıların silinmesine dönük akademik ve resmi düzeydeki yayınlarda yeterli çaba harcanmamaktadır. Irak işgali sonrası Türkiye ve Kuveyt arasında oluşan işbirliği ve çatışma alanları dikkate alındığında, önyargıların yıkılmasına dönük çabaların artması gerektiği sonucuna varılmaktadır. İki taraf arasındaki işbirliğinde engel gibi duran ABD-Kuveyt ilişkilerine gelince, Kuveyt askeri anlamda ABD'nin koruması altına girmesine karşın, Amerikan politikalarından kuşku duyduğunu ileri sürebiliriz. Nitekim Saddam'ın 100' bin askeri Kuveyt sınırına yığıldığı günlerde Amerikan Kongresi'nde yapılan konuşmalarda Kuveyt'in korunmayacağına dönük ciddi mesajlar verilmişti. Kuveyt, aynı zamanda gelecekte olası bir ABD-İran anlaşmasının tüm Körfez ülkelerinin aleyhine olacağını varsaymaktadır. Bu bağlamda Kuveyt'in NATO'nun koruma şemsiyesi altına girme çabası dikkat çekicidir. Son olarak Kuveyt'in hem İran'dan kaynaklanan Şii tehdidi hem Amerikan politikalarına duyulan güvensizlik hem de Sünni radikalizmden kaynaklanan rejim sorunları nedeniyle Türkiye'yle işbirliğini geliştirmeyi arzuladığını belirtmekte fayda vardır.

Abstract: The administrative statute of Kuwait in the period of Ottoman Empire and its boundaries have been continuous questions in the Iraqi-Kuwaiti relations. The question of Iraq claim which the Kuwait was part of Iraq since its foundation led to firstly Kuwait occupation by Iraq in 1990, in the period of Cold War, and secondly initiated the process of Iraq occupation by US. In the period prior to 1990, Turkey didn't want to directly interfere in the claims of historical rights between Iraq and Kuwait. However the attempt of Iraq to occupy Kuwait brought changing in Turkish policy towards Kuwait. Turkey took part in the issue to keep Kuwaiti independence. The contra occupation policies of former president Turgut Ozal led to remove affections of negative historical prejudices taken place in Turkish Kuwaiti relations. But the new conditions occurred in the post Iraqi occupation introduced contradictory interests and new possibilities for cooperation between Turkey and Kuwait. As supporting occupation of Iraq, Kuwait's essential foreign policy is to eliminate Iraq to be a threat element. Therefore Kuwait puts on the agenda the alternatives from such as one dividing Iraq to federative units on the basis of sect and ethnicity to such as political and military control of Iraqi Kurds on Baghdad. However Turkey supports territorial integrity of Iraq and its unitary political independence. This study aims to analyze effects of Kuwaiti policies towards Iraq in the Turkish Kuwaiti relations. Without neglecting historical background, it is aimed to present projection serving prudential aspects of Turkish Kuwaiti relations in this study.

Keywords: Kuwait, Gulf Countries, Ozal, Al Sabah